

Sygn. akt I UK 67/04

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 grudnia 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Herbert Szurgacz (przewodniczący)

SSN Krystyna Bednarczyk

SSN Andrzej Wróbel (sprawozdawca)

Protokolant Dorota Białek

w sprawie z wniosku D.A., M.A., Ma.A. i A.A.

z udziałem zainteresowanego Stanisława A.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.

o świadczenia alimentacyjne,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw

Publicznych w dniu 2 grudnia 2004 r.,

kasacji wnioskodawczyni D.A. od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i

Ubezpieczeń Społecznych w S.

z dnia 20 listopada 2003 r., sygn. akt III Ua .../03,

oddala kasację.

Uzasadnienie

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B., decyzją z dnia 6 września 2001r., zaprzestał poczynszu od miesiąca września 2001r. wypłaty świadczeń z funduszu alimentacyjnego, przyznanych decyzją z dnia 26 maja 1999 r. na rzecz M.A., Ma.A. i A.A.. W uzasadnieniu wskazał, iż przyczyną zaprzestania wypłaty było otrzymywanie alimentów bezpośrednio od osoby zobowiązanej. Drugą decyzją z dnia 6 września 2001r. ustalił obowiązek, ciążyący na D.A., zwrotu bezpodstawnie pobranych świadczeń z funduszu alimentacyjnego za okres od dnia 1 maja 1999r. do dnia 31 sierpnia 2001r. w kwocie 23.800 zł wraz z ustawowymi odsetkami w kwocie 7.485,33 zł, przyznanych decyzją z dnia 26 maja 1999r. na rzecz M.A., Ma.A. i A.A.. W uzasadnieniu wskazał, iż bezpodstawnie pobrane świadczenia powstały w związku z otrzymywaniem alimentów z dwóch źródeł, tj. bezpośrednio od zobowiązanego i z funduszu alimentacyjnego.

Od pierwszej decyzji odwołali się uprawnieni do alimentów: M. A., Ma. A. i A. A. Wskazali, iż obowiązek alimentacyjny, stanowiący podstawę egzekucji nie wygasł, a wobec tego nie ma podstaw do umorzenia postępowania egzekucyjnego ani do zaprzestania wypłaty świadczeń z funduszu alimentacyjnego. Od drugiej decyzji odwołała się D. A. W uzasadnieniu podała, iż organ sprzecznie z materiałem dowodowym przyjął, iż matka uprawnionych w okresie od dnia 1 maja 1999r. do dnia 31 sierpnia 2001r. otrzymywała bezpośrednio od zobowiązanego świadczenia alimentacyjne. Przy czym przyznała, iż zobowiązany do alimentów przekazywał bezpośrednio córce M. A. dolary USD przeznaczone na opłaty za mieszkanie w S. córek M. i A.A..

Sąd Rejonowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w S. wyrokiem z 25 czerwca 2003r. w sprawie IV U .../01 oddalił odwołania wnioskodawców. Sąd ten ustalił, iż wyrokiem z dnia 21 kwietnia 1999r. Sąd Rejonowy w S. zasądził od zainteresowanego S. A. na rzecz odwołujących M.i Ma. rodzeństwa A. kwotę po 300 zł miesięcznie oraz na rzecz odwołującej A.A. kwotę po 250 zł miesięcznie, tytułem alimentów płatnych do rąk odwołującej D.A.. W dniu 25 maja 1999r. odwołująca D. A., działając w imieniu swoich dzieci, złożyła w ZUS wniosek o przyznanie uprawnionym do alimentów świadczeń z funduszu alimentacyjnego.

Jednocześnie pisemnie oświadczyła, iż nie otrzymuje od przebywającego w USA S. A. ani od innej osoby przez niego upoważnionej do wykonywania obowiązku alimentacyjnego, żadnej pomocy finansowej. Tym samym pisemnie zobowiązała się do bezzwłocznego powiadomienia oddziału ZUS wypłacającego świadczenie o każdej wpłacie dokonanej w trakcie pobierania świadczeń z funduszu alimentacyjnego przez zobowiązanego do alimentów lub inną osobę przez niego upoważnioną.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B., decyzją z dnia 28 maja 1999 r. przyznał, począwszy od miesiąca maja 1999 r. M. i Ma. A. świadczenia alimentacyjne w kwocie po 300 zł miesięcznie oraz A. A. w kwocie po 250 zł miesięcznie. W pouczeniu decyzji zaznaczono, iż w okresie pobierania świadczeń z funduszu nie wolno pobierać alimentów bezpośrednio od osoby zobowiązanej. Mimo to odwołująca D. A. pobrała bezpośrednio od zainteresowanego чеки na łączną sumę 2.600 USD. Powyższa kwota była przekazana w formie czeków Money Express za pośrednictwem firmy "P.", które zostały zrealizowane banku PKO BP Oddział S. A także za pośrednictwem Western Union i wypłaconą w dniu 18 sierpnia 2000 r. w Banku Zachodnim WBK. Ponadto zainteresowany, po uzyskaniu przez córkę M. A. pełnoletności - co nastąpiło w dniu 15 kwietnia 2000r., rozpoczął przekazywać alimenty prosto do rąk córki. W ten sposób odwołująca M. A. pobrała bezpośrednio od zainteresowanego kwotę 4.300 USD, przekazaną za pośrednictwem firmy Western Union i wypłaconą w Banku Zachodnim WBK Oddział S.

Sąd Rejonowy stwierdził, że D. A. od początku postępowania w sprawie świadczeń wypłacanych z funduszu była pouczona, iż nie wolno jej pobierać alimentów bezpośrednio od zobowiązanego. Uiszczanie przez zobowiązanego cyklicznie do rąk M.A. lub D.A. określonych kwot pieniężnych należy traktować jak uiszczenie alimentów, bowiem niewiarygodne jest twierdzenie, iż D. A. otrzymywała dolary na wsparcie matki zobowiązanego, otrzymującej własne - świadczenie z tytułu ubezpieczenia społecznego rolników; trudno też dać wiarę, że D. A. nie wiedziała, iż dzieci jej dysponują pieniędzmi, pozwalającymi na zakup drogich urządzeń gospodarstwa domowego (zamrażarka, odkurzacz, telewizor), opłacając wycieczki zagraniczne i kursy prawa jazdy - zwłaszcza, że osobiście uczestniczyła

w niektórych zakupach. Stan taki, objęty świadomością D.A., powodował konieczność powiadomienia organu rentowego, jako że były to okoliczności mające wpływ na wypłatę świadczeń z funduszu. Nie wykonując zobowiązania D. A. naraziła się na konieczność zwrotu świadczeń pobranych z funduszu. Decyzja, nakładająca obowiązek zwrotu pobranych świadczeń jest zatem zgodna z prawem.

Według Sądu Rejonowego, w sprawie niniejszej trudno byłoby przyjąć, że bezskuteczna jest egzekucja alimentów, skoro w okresie pobierania przez uprawnionych świadczeń, równocześnie zobowiązany przysłał na ich rzecz pieniądze w łącznej kwocie przewyższającej wartość zasądzonych alimentów i że czyni to w dalszym ciągu, po tym jak doszło do wydania decyzji o zaprzestaniu wypłaty świadczeń z funduszu.

Apelację od wyroku wniósł pełnomocnik odwołujących się, skarżąc wyrok w całości.

Organ rentowy wniósł o oddalenie apelacji.

Kurator zainteresowanego Stanisława Aleksy wniósł o oddalenie apelacji z uwagi na to, że uprawnioną do odbioru alimentów dla wszystkich dzieci jest M. A., na której ręce zobowiązany przekazuje po 300 dolarów miesięcznie.

Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w S. wyrokiem z 20 listopada 2003 r., sygn. Akt III Ua .../03 oddalił apelację.

Sąd Okręgowy zważył, iż materiał dowodowy został prawidłowo zebrany i oceniony przez Sąd pierwszej instancji. Nie istnieją sprzeczności między dowodami a ustaleniami faktycznymi i wyciągniętymi przez Sąd wnioskami co do stosowania przepisów nakazujących zwrot bezpodstawnie pobranych świadczeń.

W niniejszej sprawie nie budzi wątpliwości, że wyrok był prawomocny i skierowany do egzekucji komorniczej, a następnie do realizacji ze środków funduszu alimentacyjnego, choć zaledwie kilka dni przed składaniem wniosku D. A. otrzymała od zobowiązanego pieniądze - 600 USD. Słusznie też Sąd Rejonowy uznał, że nie było powodów do traktowania tych pieniędzy jako przeznaczonych na cel inny, niż alimenty dla dzieci. Tak więc już w dacie składania wniosku o przyznanie świadczeń nie istniała wymieniona w art. 4 ust. 1 ustawy o funduszu alimentacyjnym przesłanka do ich przyznania, bo zobowiązany dzieci alimentował, choć świadczenia nie były przesyłane regularnie w każdym miesiącu.

Przesłanka ta nie istniała przez cały okres pobierania świadczeń, skoro nie jest kwestionowane dokonane przez Sąd pierwszej instancji wyliczenie, że łącznie zobowiązany w tym czasie przekazał liczoną w złotych polskich sumę nieco wyższą niż wynikałoby to z zasądzonych alimentów. Nie jest przy tym istotne, czy przekazywane pieniądze pobierała do rąk własnych D. A., czy też trafiały do rąk jej pełnoletnich córek. Wstrzymanie wypłaty świadczeń jest uzasadnione faktem alimentowania już pełnoletnich dzieci przez zobowiązanego - czemu żaden z odwołujących się nie zaprzeczał.

Od powyższego wyroku kasację złożyli D. A., M. A., Ma. A. i A. A., zaskarżając wyrok w całości z powodu naruszenie przepisów postępowania, które mogą mieć istotny wpływ na wynik sprawy a mianowicie art. 382 i 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c. przez błędne uznanie że zobowiązany S. A. w okresie od 16 maja 1999 r. do 18 sierpnia 2000 r. przekazał D.A. kwotę 2.600 USD tytułem alimentów i że przekazana przez S. A. w okresie od 17 kwietnia 2000 r. do 16 sierpnia 2001 r. kwota 4.300 USD do rąk dorosłej córki M.A. stanowi jednocześnie spełnienie obowiązku alimentacyjnego za ten okres na rzecz jej rodzeństwa: brata Ma.A. i siostry A.A..

W kasacji zarzucono również naruszenie przepisów prawa materialnego, a mianowicie art. 4 ust.1 ustawy z dnia 18 lipca 1974 r. o funduszu alimentacyjnym (Dz.U z 1991r. Nr 45, poz. 200 ze zm.) przez uznanie, że przekazanie przez zainteresowanego kwoty 4.300 USD dla dorosłej córki M.A. jest egzekucją alimentów skuteczną także na rzecz jej rodzeństwa brata Ma. i siostry A.A.; naruszenie przepisów art.: 7 ust.1, 12 ust.1, 14 ust.1 i 15 pkt 2 oraz art. 10 ust.1 ustawy o funduszu alimentacyjnym w związku z art. 84 ust. 2 pkt.1 ustawy z dnia 13 października 1998 r o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U Nr 137, poz. 887 ze zm.) przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie; naruszenie przepisów art. 8 i 12 ust. 3, art. 13 ustawy o funduszu alimentacyjnym wskutek nie zastosowania tych przepisów.

Jako okoliczności uzasadniające rozpoznanie kasacji wskazano, że w sprawie występują istotne zagadnienia prawne: czy zwrot świadczeń wypłaconych z funduszu alimentacyjnego jako pobranych bezpodstawnie obciąża osobę, która pobrała je na podstawie decyzji organu rentowego wydanej na podstawie tytułu

egzekucyjnego pochodzącego od Sądu wówczas, gdy prawomocny wyrok nie został zmieniony i istnieje w obrocie prawnym?

Czy zwrot świadczeń wypłaconych z funduszu alimentacyjnego na podstawie sądowego tytułu egzekucyjnego obciąża osobę wskazaną w tym tytule egzekucyjnym jako osobę uprawnioną do odbioru alimentów w sytuacji, gdy zobowiązany do alimentów na rzecz trzech osób płaci alimenty tylko dla jednej osoby (w niniejszej sprawie na rzecz dorosłej córki z pominięciem jej rodzeństwa)?

Jak również istnieje potrzeba wykładni przepisów art. 4 ust.1, art. 7 ust. 3 i art. 10 ust.1 ustawy z dnia 18 lipca 1974 r. o funduszu alimentacyjnym w związku z rozbieżnością w orzecznictwie sądów.

Skarżący wskazali także na oczywiste naruszenie przepisów prawa materialnego wskazanych w podstawie kasacyjnej.

Wskazując na powyższe wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w S. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego, ewentualnie zmianę zaskarżonego wyroku: w części ustalenia obowiązku D.A. zwrotu świadczeń z funduszu alimentacyjnego i poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego w S. przez uchylenie decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. z dnia 6 września 2001 r. w przedmiocie obowiązku zwrotu przez D. A. pobranych świadczeń z funduszu alimentacyjnego w kwocie 31.285,33 zł łącznie z odsetkami; zmianę wyroku w części dotyczącej zaprzestania wypłaty świadczeń z funduszu alimentacyjnego na rzecz Ma. i A.A. i poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego w S. przez uchylenie decyzji ZUS O/Białystok z dnia 6 września 2001r. i zasądzenie od ZUS O/B. na rzecz wnioskodawczyni D.A. kosztów zastępstwa prawnego za I i II instancję oraz za postępowanie kasacyjne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja nie zasługuje na uwzględnienie.

Ustawa z dnia 18 lipca 1974 r o funduszu alimentacyjnym (Dz.U z 1991r. Nr 45, poz. 200 ze zm.) jest szczególnym aktem prawnym, z mocy którego organ, jakim jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych, przejmuje na siebie, w sytuacjach ustawą tą określonych, obowiązek wypłaty świadczeń pieniężnych dla dzieci i

innych osób wówczas, gdy nie ma możliwości wyegzekwowania dla nich od osoby zobowiązanej świadczeń alimentacyjnych. Zagadnienia związane z ustaleniem prawa do tych świadczeń i ich wypłatą są w ustawie uregulowane kompleksowo i trafnie.

Zgodnie z preambułą, celem ustawy o funduszu alimentacyjnym jest wzmoczenie ochrony w stosunku do osób mających prawo do alimentów, to będące przedmiotem regulacji przez ustawę przejęcie obowiązku alimentacyjnego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych nie zwalnia samych zainteresowanych wypłatą świadczeń z funduszu alimentacyjnego od informowania, w trybie przewidzianym w ustawie, czy to o powstaniu prawa do tych świadczeń, czy też o każdej zmianie okoliczności mającej wpływ na wypłatę świadczeń.

Zadaniem funduszu alimentacyjnego jest dokonywanie wypłaty świadczeń alimentacyjnych w sytuacji, kiedy takowe nie są realizowane przez osobę do tego zobowiązaną. Nie oznacza to bynajmniej zwolnienia od tych świadczeń osób, na których ciąży ustawowy obowiązek łożenia na utrzymanie osób uprawnionych.

Sąd Najwyższy uznał za oczywisty błąd pisarski zarzut naruszenia art. 7 ust. 1 omawianej ustawy i przyjął, iż zamiarem skarżącego było zarzucenie naruszenia przepisu art. 7 ust. 3., co jednak nie oznacza uznania zasadności tego zarzutu. Z art. 7 ust. 3 wymienionej ustawy wynika, że osoba, której zostały przyznane świadczenia z funduszu alimentacyjnego, a także osoba zobowiązana do świadczeń alimentacyjnych oraz organ egzekucyjny w zakresie okoliczności dotyczących egzekucji alimentów, są obowiązane do zawiadamiania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o każdej zmianie okoliczności mających wpływ na wypłatę świadczeń z tego funduszu. Powyższy przepis pozostaje w związku z art. 10 ust. 1 ustawy, który również został powołany w zarzutach kasacyjnych, a który to określa skutki bezpodstawnego pobrania świadczeń w postaci obowiązku ich zwrotu. Ów związek wyraża się w tym, że pierwszy z wymienionych przepisów dotyczy sytuacji, gdy osoba, której przyznano świadczenia przestała być uprawniona do ich otrzymywania w ogóle lub w dotychczasowej wysokości, a mimo to pobiera je nadal, czyli bezpodstawnie. Drugi natomiast ze wskazanych przepisów postanawia, że w takiej sytuacji powstaje obowiązek zwrotu świadczenia. Ujmując powyższą myśl nieco inaczej można powiedzieć, że obowiązek zawiadomienia

Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, jako organu wydającego decyzje w sprawach świadczeń z funduszu alimentacyjnego, powstaje dlatego, że nastąpiła "zmiana okoliczności mających wpływ na wypłatę świadczeń z tego funduszu", a zmiana ta oznacza zarazem, iż od chwili jej powstania dalsze pobieranie świadczeń stało się bezpodstawne.

W ścisłym związku zaś z powyższymi rozważaniami pozostaje utrwalona interpretacja przepisu art. 12 ust. 1 ustawy o funduszu alimentacyjnym. Przepis ten stanowi, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych podejmuje decyzje o zaprzestaniu wypłaty świadczeń z funduszu alimentacyjnego, między innymi, gdy odpadnie choćby jeden z warunków, od którego zależy przyznanie tych świadczeń.

W sytuacji zaś, gdy osoby uprawnione do świadczeń alimentacyjnych, pobierają takowe z dwóch źródeł a mianowicie z funduszu alimentacyjnego i bezpośrednio od zobowiązanego, powstaje po ich stronie obowiązek zwrotu sum pobranych z funduszu.

Gdy, tak jak w omawianej sytuacji, zajdą wszystkie powyższe okoliczności, dłużnik zobowiązany jest wobec ZUS do zwrotu równowartości wszystkich świadczeń wypłaconych jego wierzycielowi, które mają charakter zastępczy wobec niewyegzekwowanych alimentów.

Formułowane w kasacji zagadnienie prawne, skupiające się wokół bezprawności działań ZUS w okolicznościach istnienia w obrocie prawnym sądowego tytułu egzekucyjnego ustalającego osobę uprawnioną do świadczeń z funduszu alimentacyjnego, nie znajduje również usprawiedliwienia w ocenie Sądu Najwyższego, gdyż właśnie egzekucja roszczeń zwrotnych ZUS, od momentu przystąpienia tego Zakładu do postępowania, aż do zaspokojenia jego należności, oparta jest na tytule egzekucyjnym ustalającym alimenty na rzecz osoby uprawnionej do świadczeń z funduszu.

W okolicznościach istniejących w przedmiotowej sprawie aktualność swą zachowuje pogląd wyrażony przez SN w wyroku z dnia 9 września 1977 r., II CR 302/77 (...) zasadniczym warunkiem uzyskania świadczeń z funduszu alimentacyjnego jest istnienie tytułu egzekucyjnego, a zatem nie można domagać się pozbawienia wykonalności tegoż tytułu, ponieważ jest on podstawą uprawnienia

do świadczeń z funduszu alimentacyjnego oraz uprawnienia do późniejszego pełnego pokrycia wypłaconych świadczeń.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego istnieje trwała i jednolita linia orzeczeń w przedmiocie przesłanek i charakteru zwrotu nienależnie pobranych świadczeń z funduszu alimentacyjnego, skarżący zaś wywodząc w kasacji potrzebę wykładni przepisów art. 4 ust.1, art. 7 ust. 3 i art. 10 ust.1 ustawy z dnia 18 lipca 1974 r. o funduszu alimentacyjnym, nie wskazał które orzeczenia SN wywołują powoływane rozbieżności.

Biorąc powyższe pod rozwagę, Sad Najwyższy orzekł jak w sentencji.